СЕКЦІЯ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378:[347.77/.78:001.98:174.7]
DOI https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2026-114-6

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Блах Валерія Сергіївна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова
Херсонський державний університет
blah@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0001-6349-1183

Мета статті полягає у теоретичному осмисленні взаємозв'язку інтелектуальної власності та академічної доброчесності в системі підготовки майбутніх фахівців і визначенні основних точок їх перетину в сучасному освітньому процесі закладу вищої освіти. **Методи**. У дослідженні використано аналіз і синтез наукових джерел, порівняння, узагальнення, інтерпретацію нормативно-правових положень, а також логіко-системний підхід до осмислення правових, етичних і педагогічних аспектів проблеми. **Результати**. З'ясовано, що інтелектуальна власність та академічна доброчесність утворюють спільне ціннісно-нормативне поле, у межах якого поєднуються повага до авторства, визнання інтелектуального внеску, самостійність навчальної і наукової діяльності, правомірне використання джерел, недопущення плагіату та відповідальне застосування цифрових технологій і штучного інтелекту. Визначено основні точки перетину цих феноменів в освітньому процесі: авторство і цитування, правомірне використання навчальних та наукових матеріалів, представлення результатів дослідницької діяльності, самостійність виконання завдань, цифрова етика. Виявлено типові проблеми у підготовці студентів, серед яких недостатнє розуміння меж авторства, формальне ставлення до академічного письма, труднощі роботи з джерелами, фрагментарність знань про інтелектуальну власність і некритичне використання систем штучного інтелекту. Узагальнено педагогічні підходи до формування культури академічної доброчесності й поваги до інтелектуальної власності: інтегративний, аксіологічний, практико-орієнтований, компетентнісний, рефлексивний, середовищний, проєктувальний, цифрово-етичний і системний. **Висновки**. Доведено, що інтеграція проблематики інтелектуальної власності та академічної доброчесності в професійну підготовку студентів є необхідною умовою розвитку правової обізнаності, етичної відповідальності, самостійності мислення та готовності до чесної академічної і професійної взаємодії.

Ключові слова: *академічна доброчесність, інтелектуальна власність, авторське право, майбутні фахівці, вища освіта, академічне письмо, цифрові технології, штучний інтелект.*

INTELLECTUAL PROPERTY AND ACADEMIC INTEGRITY: POINTS OF INTERSECTION IN THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS

Blakh Valeriia Serhiivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogy, Psychology and Educational Management named after Prof. Ye. Petukhov,
Kherson State University
blah@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0001-6349-1183

Purpose. The article aims to provide a theoretical interpretation of the relationship between intellectual property and academic integrity in the training of future specialists and to identify their main intersections in the contemporary higher education process. **Methods**. The study uses analysis and synthesis of scholarly sources, comparison, generalization, interpretation of legal provisions, and a logical-systemic approach to the legal, ethical, and pedagogical dimensions of the problem. **Results**. The research shows that intellectual property and academic integrity form a shared value-based and normative field that combines respect for authorship, recognition of intellectual contribution, independence of learning and research activity, lawful use

of sources, prevention of plagiarism, and responsible use of digital technologies and artificial intelligence. The main intersections of these phenomena in the educational process are identified as authorship and citation, lawful use of educational and scientific materials, presentation of research results, independent completion of academic tasks, and digital ethics. Typical problems in student training are outlined, including insufficient understanding of the boundaries of authorship, a formal approach to academic writing, difficulties in working with sources, fragmented knowledge of intellectual property, and uncritical use of AI systems. The study summarizes pedagogical approaches to building a culture of academic integrity and respect for intellectual property: integrative, axiological, practice-oriented, competency-based, reflective, environmental, design, digital-ethical, and systemic. **Conclusions**. The paper proves that integrating intellectual property and academic integrity into professional training is a necessary condition for developing legal awareness, ethical responsibility, independent thinking, and readiness for honest academic and professional interaction.

Keywords: *academic integrity, intellectual property, copyright, future specialists, higher education, academic writing, digital technologies, artificial intelligence.*

Вступ. У сучасних умовах розвитку вищої освіти особливої актуальності набуває проблема поєднання правової культури, академічної етики та відповідального ставлення здобувачів освіти до результатів інтелектуальної діяльності. Цифровізація освітнього середовища, розширення доступу до електронних ресурсів, активне використання онлайн-платформ, відкритих баз даних і сервісів штучного інтелекту істотно змінили способи створення, поширення та використання навчального і наукового контенту. За цих умов питання інтелектуальної власності перестає бути лише вузькоправовою проблемою і дедалі виразніше входить у сферу педагогічних досліджень як важливий складник професійної підготовки майбутніх фахівців.

Підготовка здобувачів вищої освіти сьогодні передбачає не лише засвоєння змісту навчальних дисциплін, а й формування здатності діяти відповідально у сфері створення, використання та представлення результатів інтелектуальної праці. Саме тому проблема взаємозв'язку інтелектуальної власності та академічної доброчесності є надзвичайно важливою. З одного боку, інтелектуальна власність забезпечує правове визнання авторства, охорону результатів творчої діяльності та регулює способи використання інтелектуального продукту. З іншого боку, академічна доброчесність визначає етичні та нормативні засади освітньої й наукової діяльності, утверджує цінність самостійності, коректного цитування, достовірності результатів і поваги до чужого інтелектуального внеску.

Особливо гостро ця проблема постає у студентському середовищі, де поширеними залишаються явища некоректного запозичення, формального цитування, компіляції текстів без належного посилання, використання чужих ідей або цифрових матеріалів без розуміння правових і етичних наслідків таких дій. Додаткові виклики створює використання генеративного штучного інтелекту, яке актуалізує питання меж авторства, самостійності виконання завдань, допустимості автоматизованого створення текстів та відповідальності за кінцевий результат. У такому контексті інтелектуальна власність і академічна доброчесність виявляють спільне змістове поле, пов'язане з повагою до авторства, визнанням інтелектуального внеску, дотриманням норм правомірного використання інформації та формуванням культури чесної освітньої взаємодії.

У працях українських авторів інтелектуальна власність розглядається як система правових, економічних і організаційних відносин, що забезпечують набуття, реалізацію, охорону й захист прав на результати інтелектуальної діяльності. Водночас у педагогічному дискурсі дедалі більшої ваги набуває думка про те, що засвоєння основ інтелектуальної власності має відбуватися не ізольовано, а у взаємозв'язку з формуванням академічної культури здобувачів освіти. Це дає змогу розглядати відповідну проблематику не лише як елемент правової підготовки, а й як чинник розвитку професійної відповідальності, критичного мислення, навичок самостійної роботи та готовності до доброчесної наукової комунікації.

Отже, актуальність теми зумовлена потребою педагогічного осмислення точок перетину інтелектуальної власності та академічної доброчесності в підготовці майбутніх фахівців, оскільки саме в межах освітнього процесу закладаються моделі ставлення до авторства, творчості, наукової етики та відповідальності за власний інтелектуальний продукт.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Проблема інтелектуальної власності в українському науковому дискурсі традиційно розглядається передусім у правовому та економічному вимірах, однак останніми роками простежується посилення уваги до її освітнього та виховного потенціалу. Аналіз наукових і навчально-методичних джерел дає підстави стверджувати, що інтелектуальна власність дедалі частіше трактується не лише як система правових норм, а й як важливий складник професійної культури здобувача вищої освіти.

У навчальному посібнику «Інтелектуальна власність та авторське право» за редакційної участі І.М. Чістякової та співавторів інтелектуальна власність подається як невід'ємний

елемент сучасного суспільного розвитку, що пов'язаний із результатами творчої діяльності людини, механізмами їх правової охорони та практиками правомірного використання. Цінність цього видання для вибраної теми полягає у тому, що автори акцентують увагу не лише на юридичній характеристиці об'єктів права інтелектуальної власності, а й на значенні авторського права для освітньої, культурної та наукової сфер. Такий підхід дає змогу розглядати інтелектуальну власність у зв'язку з формуванням поваги до авторства та відповідального використання результатів чужої праці (Чістякова та ін., 2019).

У підручнику «Інтелектуальна власність та патентознавство» за редакцією П.М. Цибульова та А.С. Ромашко системно висвітлено категоріальний апарат, об'єкти і суб'єкти права інтелектуальної власності, механізми набуття прав та їх захисту. Для педагогічного осмислення теми важливим є те, що автори фактично підводять до розуміння інтелектуальної власності як основи правової свідомості майбутнього фахівця, який повинен не лише знати законодавчі норми, а й орієнтуватися у питаннях правомірного використання наукових, освітніх і технологічних продуктів. Праця має виразну навчальну спрямованість, тому може бути використана як теоретична база для обґрунтування необхідності включення цієї проблематики в систему професійної підготовки студентів (Інтелектуальна власність та патентознавство, 2021).

Підручник Л.М. Попової, А.В. Хромова, І.В. Шуби «Інтелектуальна власність» репрезентує комплексне бачення інтелектуальної власності як соціального, правового та економічного явища. Автори розглядають не лише правову охорону результатів інтелектуальної діяльності, а й питання комерціалізації, управління, оцінювання вартості прав, що дає змогу ширше побачити роль інтелектуальної власності у професійному становленні майбутнього фахівця. У контексті теми статті особливо важливим є те, що це видання допомагає пов'язати повагу до авторства з професійною самореалізацією, інноваційною активністю та відповідальністю за результати власної діяльності (Попова, Хромов, Шуба, 2021).

Суттєве значення для дослідження мають праці, присвячені захисту прав інтелектуальної власності. У навчально-методичному посібнику О.І. Харитонової, Г.О. Ульянової, С.В. Мазуренко та інших авторів увагу зосереджено на способах захисту прав, видах порушень, особливостях правового реагування на неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності. Для педагогічної проблематики ця праця є важливою тим, що дає змогу конкретизувати ті форми академічно недоброчесної поведінки, які одночасно можуть розглядатися як порушення прав автора. Йдеться насамперед про плагіат, незаконне відтворення та неправомірне використання текстів, зображень, презентацій, програмних продуктів і баз даних (Харитонова та ін., 2024).

Практико-орієнтований вимір інтелектуальної власності розкрито у посібнику Ю.А. Даниленка та О.Я. Юрчишина. Автори зосереджують увагу на прикладних аспектах, що є особливо цінним для висвітлення освітнього контексту проблеми. Саме через практичні ситуації, аналіз типових випадків порушення прав, роботу з договорами, заявками та іншими документами можна формувати у студентів не формальне, а діяльнісне розуміння норм інтелектуальної власності. Це важливо з огляду на те, що академічна доброчесність у сучасній освіті не може обмежуватися декларативним знанням правил; вона потребує сформованих умінь етично та правомірно діяти в конкретних навчальних і дослідницьких ситуаціях (Даниленко, Юрчишин, 2023).

Практикум О.В. Старчук також має значний потенціал для педагогічного аналізу. Він демонструє, що питання інтелектуальної власності ефективно засвоюються через виконання практичних завдань, розв'язання кейсів, аналіз правових ситуацій та застосування норм до конкретних прикладів. Такий підхід є близьким до завдань формування академічної доброчесності, оскільки дає змогу переходити від абстрактного знання про норми до усвідомленої поведінки студента в реальних умовах навчання і дослідження (Старчук, 2022).

Окремої уваги заслуговує праця Ю.М. Капіци, присвячена праву інтелектуальної власності Європейського Союзу. Хоча це видання має виразно правничий характер, воно є важливим для розуміння сучасних тенденцій розвитку інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції, гармонізації законодавства та посилення вимог до захисту прав автора. Для підготовки майбутніх фахівців це має принципове значення, адже формування академічної доброчесності дедалі більше здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів наукової та освітньої етики (Капіца, 2025).

Нормативно-правову основу дослідження становлять положення Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права», Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», а також матеріали Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій. Саме ці документи визначають правові межі використання об'єктів інтелектуальної власності, закріплюють права автора, регулюють умови правомірного відтворення, використання, передачі прав та захисту у разі порушення. Для теми статті це має велике значення, оскільки дає підстави стверджувати, що академічна

доброчесність не є виключно етичним феноменом. Вона має чіткий правовий вимір, пов'язаний із дотриманням норм авторського права, визнанням авторства та недопустимістю незаконного запозичення (Цивільний кодекс України, 2003; Про авторське право і суміжні права, 2022; Про охорону прав на винаходи і корисні моделі, 1993).

Водночас аналіз зазначених джерел показує, що більшість українських праць зосереджено або на загальнотеоретичних і правових засадах інтелектуальної власності, або на практичних аспектах охорони та захисту прав. Значно менше уваги приділено саме педагогічному виміру цієї проблеми, зокрема питанням формування у студентів культури поваги до інтелектуальної власності, розвитку відповідального ставлення до авторства, інтеграції правових знань у систему академічної доброчесності та осмислення нових викликів, пов'язаних із цифровими технологіями й штучним інтелектом.

Отже, наукова література створює належне підґрунтя для дослідження інтелектуальної власності як важливого елемента професійної підготовки майбутніх фахівців, однак проблема її взаємозв'язку з академічною доброчесністю потребує подальшого педагогічного осмислення. Саме у цій площині доцільно розглядати точки перетину двох явищ як основу формування у студентів не лише правової обізнаності, а й зрілої академічної культури, що виявляється у повазі до авторства, самостійності навчальної праці, доброчесному використанні джерел та відповідальному створенні власного інтелектуального продукту.

Міжнародний контекст проблеми також засвідчує зростання уваги до поєднання академічної доброчесності, етичного використання цифрових технологій та належного управління інтелектуальною власністю в університетському середовищі. У документах UNESCO акцентовано на необхідності прозорого й відповідального використання генеративного штучного інтелекту в освіті та дослідженнях, а в матеріалах OECD і Ради Європи підкреслено значення інституційних кодексів етики, культури довіри, чесності та відповідальності як основи якісної вищої освіти. Водночас рекомендації WIPO щодо політик інтелектуальної власності для академічних установ засвідчують, що питання авторства, розподілу прав, комерціалізації результатів досліджень і використання інтелектуального продукту мають розглядатися в університеті системно, із урахуванням інтересів як інституції, так і студентів та дослідників (Council of Europe, 2015; OECD, 2023; UNESCO, 2023; WIPO, n.d.).

Мета статті. Мета статті полягає у теоретичному осмисленні взаємозв'язку інтелектуальної власності та академічної доброчесності в системі підготовки майбутніх фахівців, а також у визначенні основних точок їх перетину в сучасному освітньому процесі закладу вищої освіти.

Завдання статті: уточнити сутність понять «інтелектуальна власність» і «академічна доброчесність» у контексті професійної підготовки здобувачів вищої освіти; охарактеризувати теоретичні засади взаємозв'язку інтелектуальної власності та академічної доброчесності; визначити спільні змістові поля цих феноменів у навчальній та дослідницькій діяльності студентів; окреслити основні ризики порушення норм інтелектуальної власності та академічної доброчесності в умовах цифровізації освіти; визначити значення формування у майбутніх фахівців відповідального ставлення до авторства, інтелектуального продукту та результатів власної навчально-наукової діяльності.

Результати та дискусії. У сучасному науково-освітньому дискурсі інтелектуальна власність та академічна доброчесність дедалі частіше розглядаються як взаємопов'язані феномени, що мають спільне ціннісне, правове і педагогічне підґрунтя. Їх зв'язок особливо виразно виявляється у системі вищої освіти, де процес професійної підготовки майбутніх фахівців нерозривно пов'язаний зі створенням, використанням, інтерпретацією та представленням результатів інтелектуальної діяльності.

Інтелектуальна власність у наукових і навчальних джерелах трактується як право особи на результати творчої, наукової, технічної та іншої інтелектуальної діяльності. У цьому значенні вона охоплює не лише правову охорону конкретних об'єктів, а й визнання авторства, захист немайнових і майнових прав, визначення умов правомірного використання створеного продукту. У працях українських авторів інтелектуальна власність розглядається як важливий чинник інноваційного розвитку суспільства, професійної самореалізації особистості та правової культури фахівця. Саме тому її засвоєння у вищій школі має не лише інформаційний, а й світоглядний характер.

Академічна доброчесність, своєю чергою, становить систему етичних принципів і правил, яких мають дотримуватися учасники освітнього та наукового процесу під час навчання, викладання, досліджень і представлення результатів своєї діяльності. Її сутність пов'язана з чесністю, самостійністю, відповідальністю, достовірністю, коректністю покликань, повагою до авторства та недопустимістю привласнення чужих ідей чи результатів праці. Якщо інтелектуальна власність переважно акцентує увагу на правовому вимірі охорони інтелектуального продукту, то академічна доброчесність розкриває етичний і поведінковий аспекти ставлення до цього продукту в освітньому середовищі.

Теоретичний взаємозв'язок між цими поняттями полягає насамперед у спільному визнанні цінності авторства. І інтелектуальна власність, і академічна доброчесність ґрунтуються на розумінні того, що результат інтелектуальної діяльності має конкретного автора або групу авторів, чий внесок повинен бути визнаний і належно позначений. Визнання авторства є водночас правовою нормою і моральною вимогою. У цьому сенсі академічне цитування, бібліографічне посилання, коректне використання чужих текстів, ідей, ілюстрацій, таблиць чи цифрових матеріалів можна розглядати як практичні механізми реалізації поваги до інтелектуальної власності в освітньому процесі.

Другим важливим аспектом взаємозв'язку є проблема плагіату. У педагогічному контексті плагіат найчастіше аналізується як порушення норм академічної доброчесності, однак за своєю суттю він водночас пов'язаний із неправомірним використанням результатів чужої інтелектуальної праці. Саме тому плагіат слід розглядати як явище, що лежить на перетині етичної і правової площин. Він порушує не лише вимогу чесності у навчанні та дослідженні, а й принцип поваги до автора як суб'єкта права інтелектуальної власності. Такий підхід є важливим для професійної підготовки студентів, адже допомагає їм усвідомити, що некоректне запозичення є не просто технічною помилкою в оформленні роботи, а проявом більш глибокої деформації академічної культури.

Ще однією теоретичною засадою взаємозв'язку є розуміння самостійності навчальної та наукової діяльності як базової освітньої цінності. Інтелектуальна власність передбачає визнання права особи на результати власної творчої праці, а академічна доброчесність вимагає, щоб ця праця була справді самостійною, оригінальною та чесно представленою. Таким чином, повага до власного інтелектуального продукту і повага до результатів праці інших осіб формують єдине аксіологічне поле, у межах якого вибудовується культура відповідального навчання і професійного становлення майбутнього фахівця.

Особливої актуальності зазначений взаємозв'язок набуває в умовах цифровізації освіти. Широкий доступ до електронних бібліотек, онлайн-платформ, відкритих освітніх ресурсів, візуального та мультимедійного контенту, а також генеративних систем штучного інтелекту істотно розширює можливості студентів, але водночас підвищує ризики неправомірного використання чужих матеріалів. У цифровому середовищі межа між доступністю інформації та правомірністю її використання часто виявляється недостатньо усвідомленою. Саме тому формування у студентів знань про інтелектуальну власність має відбуватися паралельно з формуванням норм академічної доброчесності, щоб користування інформаційними ресурсами не перетворювалося на механічне копіювання чи привласнення (UNESCO, 2023; WIPO, n.d.).

Окремого осмислення потребує проблема використання штучного інтелекту у навчанні. Генеративні системи змінюють традиційні уявлення про створення тексту, візуального матеріалу, аналітичного продукту, що актуалізує питання авторства, меж самостійності та коректності представлення результатів роботи. У цьому контексті академічна доброчесність вимагає прозорості, відповідальності та рефлексії щодо способів використання ШІ, тоді як інтелектуальна власність спонукає до осмислення правового статусу створеного контенту, режиму використання навчальних матеріалів і захисту прав автора в нових технологічних умовах. Це ще раз підтверджує, що обидва феномени не можуть розглядатися ізольовано (UNESCO, 2023).

Таким чином, теоретичні засади взаємозв'язку інтелектуальної власності та академічної доброчесності ґрунтуються на спільних принципах визнання авторства, поваги до результатів інтелектуальної праці, самостійності навчальної діяльності, правомірного використання джерел та відповідальності за представлення власних результатів. У системі підготовки майбутніх фахівців цей взаємозв'язок має розглядатися як необхідна умова формування не лише правової обізнаності, а й зрілої академічної культури, без якої неможливі якісна професійна освіта, доброчесна наукова комунікація та відповідальне входження випускника в сучасний професійний простір.

В освітньому процесі інтелектуальна власність і академічна доброчесність не існують відокремлено одна від одної, оскільки обидва феномени регулюють ставлення до результатів інтелектуальної праці, способів їх використання та представлення. Їхній взаємозв'язок найвиразніше проявляється саме у навчальній та науково-дослідній діяльності студентів, де відбувається постійна взаємодія з текстами, ідеями, науковими джерелами, цифровими ресурсами, зображеннями, презентаціями, базами даних і власними творчими напрацюваннями. У цьому контексті можна виокремити кілька ключових точок перетину.

Першою такою точкою є авторство і визнання інтелектуального внеску. Інтелектуальна власність закріплює право автора на створений ним результат творчої діяльності, тоді як академічна доброчесність вимагає обов'язкового визнання цього авторства в освітній і науковій комунікації. У практиці підготовки студентів це виявляється у потребі правильно цитувати джерела, робити покликання, позначати запозичені ідеї, концепції, ілюстрації, таблиці, схеми та інші матеріали. Таким чином, коректне визнання

автора є не лише технічною вимогою оформлення наукового тексту, а й формою реалізації поваги до чужої інтелектуальної праці.

Другою точкою перетину є плагіат як одночасно етичне і правове порушення. У системі академічної доброчесності плагіат розглядається як одна з найбільш поширених форм недоброчесної поведінки, що полягає у привласненні чужих ідей, результатів або тексту без належного зазначення авторства. Водночас у площині інтелектуальної власності такі дії можуть розглядатися як порушення прав автора. Саме тому плагіат має подвійний характер: він є і порушенням морально-етичних норм академічного середовища, і свідченням неповаги до права інтелектуальної власності. Для освітнього процесу це означає необхідність формувати у студентів розуміння того, що доброчесне використання джерел є не формальністю, а фундаментальною нормою професійної культури.

Третьою точкою перетину є правомірне використання навчальних і наукових матеріалів. У сучасному цифровому середовищі студенти активно використовують електронні книги, статті, презентації, відеоматеріали, інфографіку, фотографії, комп'ютерні програми, ресурси мережі Інтернет. Проте доступність матеріалу не означає автоматичної дозволеності його вільного копіювання чи використання без посилання на автора. Інтелектуальна власність окреслює правові межі такого використання, а академічна доброчесність задає етичну норму відповідальної роботи з джерелами. Саме тут формується важливе для майбутнього фахівця вміння відрізняти доступ до інформації від права на її безумовне привласнення чи некоректне відтворення.

Четверта точка перетину пов'язана із самостійністю виконання навчальних завдань. Академічна доброчесність вимагає, щоб результати навчальної та дослідницької діяльності студента були самостійними, достовірними та чесно представленими. Своєю чергою, інтелектуальна власність передбачає визнання права особи на результати власної праці. Отже, ці два поняття сходяться у розумінні самостійності як освітньої та професійної цінності. Студент повинен не лише поважати права інших авторів, а й усвідомлювати цінність власного інтелектуального внеску, розуміти, що справжнє навчання неможливе без створення оригінального продукту, нехай навіть на навчальному рівні.

П'ятою точкою перетину є використання цифрових технологій і штучного інтелекту. Сучасні інструменти генерації текстів, зображень, презентацій або аналітичних матеріалів розширюють можливості студентів, але водночас створюють нові ризики. У цьому разі академічна доброчесність вимагає чесного декларування способів виконання завдання, недопущення підміни власної роботи автоматично згенерованим контентом та відповідального ставлення до результату. Із позицій інтелектуальної власності постають питання про правомірність використання згенерованих матеріалів, дотримання прав авторів первинних джерел і межі авторства в умовах технологічного посередництва. Саме тому цифрова трансформація освіти актуалізує потребу цілісного розгляду інтелектуальної власності й академічної доброчесності як взаємодоповнювальних орієнтирів.

Шостою точкою перетину є підготовка і представлення результатів наукової діяльності студентів. Написання рефератів, курсових, кваліфікаційних робіт, тез доповідей, наукових статей, участь у конференціях передбачають дотримання вимог до наукового стилю, коректного використання джерел, достовірності результатів і належного оформлення запозичень. Тут інтелектуальна власність виступає як правова основа захисту авторських результатів, а академічна доброчесність – як регулятор культури їх створення і представлення. Для майбутнього фахівця це означає формування не лише технічних умінь писати академічний текст, а й внутрішньої готовності діяти чесно, відповідально і професійно.

Отже, основні точки перетину інтелектуальної власності та академічної доброчесності в освітньому процесі охоплюють питання авторства, плагіату, правомірного використання джерел, самостійності навчальної діяльності, застосування цифрових технологій і представлення результатів наукової роботи. У сукупності вони утворюють спільне змістове поле, у межах якого формується академічна культура майбутнього фахівця. Саме тому в системі вищої освіти доцільно розглядати інтелектуальну власність та академічну доброчесність не як окремі теми, а як взаємопов'язані компоненти професійної підготовки, що забезпечують становлення відповідального, самостійного і правосвідомого випускника.

Попри зростання уваги до питань інтелектуальної власності та академічної доброчесності у вищій освіті, у підготовці майбутніх фахівців зберігається низка типових проблем, що ускладнюють формування відповідальної академічної поведінки. Ці проблеми мають одночасно когнітивний, ціннісний, методичний і технологічний характер, оскільки стосуються не лише рівня знань студентів, а й особливостей організації освітнього процесу, характеру навчальних завдань, способів контролю та загальної академічної культури закладу освіти.

Однією з найпоширеніших проблем є недостатнє розуміння студентами сутності авторства і меж правомірного використання чужих матеріалів. Значна частина здобувачів вищої освіти сприймає тексти, зображення, презентації,

таблиці чи цифрові ресурси, розміщені у відкритому доступі, як такі, що можуть бути використані без будь-яких обмежень. Унаслідок цього доступність інформації помилково ототожнюється з правом її вільного привласнення, копіювання або включення до власної роботи без належного посилання. Така ситуація свідчить про недостатню сформованість у студентів уявлень про право інтелектуальної власності не лише як юридичну норму, а й як культурну основу академічної взаємодії.

Другою типовою проблемою є формальне ставлення до академічного цитування і бібліографічного оформлення. Часто студенти сприймають посилання на джерела як технічну вимогу до написання роботи, а не як спосіб визнання чужого інтелектуального внеску. У практиці це виявляється у випадках неповного цитування, механічного копіювання фрагментів тексту, неточного перефразування, використання вторинних джерел без звернення до першоджерела, а також у формальному включенні списку використаних джерел без реальної роботи з ними. За таких умов утрачається головна ідея академічної доброчесності – чесне й прозоре представлення того, які саме ідеї є власними, а які запозичені.

Третьою проблемою є недостатній рівень сформованості навичок самостійної аналітичної роботи. У багатьох випадках порушення академічної доброчесності пов'язані не лише з браком етичної відповідальності, а й із невмінням студентів аналізувати, узагальнювати, інтерпретувати й критично переосмислювати інформацію. Коли здобувач не володіє достатнім досвідом академічного письма, йому простіше вдатися до копіювання готових фрагментів або компіляції чужих текстів. Таким чином, проблема недоброчесності часто є індикатором глибшої педагогічної проблеми – недостатнього розвитку дослідницьких, комунікативних і рефлексивних умінь.

Ще однією суттєвою проблемою є фрагментарність знань про інтелектуальну власність у системі професійної підготовки. Навіть у тих випадках, коли відповідні теми представлені в освітніх програмах, студенти нерідко засвоюють їх переважно на теоретичному рівні, без достатнього зв'язку з реальними навчальними й професійними ситуаціями. Унаслідок цього знання про авторське право, об'єкти інтелектуальної власності, захист прав автора або правомірне використання цифрового контенту не завжди переходять у стійкі моделі поведінки. Особливо це стосується тих спеціальностей, де питання інтелектуальної власності не сприймаються студентами як безпосередньо пов'язані з майбутньою професією, хоча фактично вони є важливими для будь-якої сфери діяльності, пов'язаної зі створенням і використанням інформаційного продукту.

Окрему групу труднощів становлять виклики цифровізації освітнього середовища. Сучасний студент працює у просторі надлишкової інформації, де джерела різної якості, різного правового статусу і різного ступеня наукової вірогідності постійно змішуються. У такій ситуації складніше формується навичка відбору надійних джерел, розуміння ліцензійних умов, правил використання візуальних матеріалів, баз даних, програмного забезпечення, навчальних платформ та інших цифрових ресурсів. Усе це підвищує ризик неусвідомлених порушень як норм інтелектуальної власності, так і принципів академічної доброчесності.

Особливо актуальною сьогодні є проблема некритичного використання систем штучного інтелекту. Генеративні сервіси значно спрощують створення текстів, структур, презентацій, перекладів, візуальних матеріалів, однак при цьому можуть провокувати підміну самостійної інтелектуальної діяльності автоматизованим продуктом. Частина студентів використовує такі інструменти без усвідомлення того, що отриманий результат потребує перевірки, осмислення, доопрацювання і чесного представлення у навчальному процесі. Проблема полягає не лише в самому факті використання ШІ, а у відсутності сформованих критеріїв допустимого, етичного й академічно коректного його застосування. Це створює нове поле ризиків, де інтелектуальна власність, авторство та академічна доброчесність набувають ще більш складного змісту.

Ще однією типовою проблемою є недостатня інтегрованість питань інтелектуальної власності й академічної доброчесності в освітню практику. У низці випадків ці теми подаються студентам як окремі нормативні вимоги або як разові інструктажі на початку написання курсової чи кваліфікаційної роботи. Проте відсутність системного педагогічного супроводу, вправ на цитування, аналіз кейсів, моделювання проблемних ситуацій, обговорення етичних дилем та рефлексії щодо власного досвіду не дає змоги перетворити знання про правила на внутрішньо прийняті цінності. Унаслідок цього вимоги залишаються зовнішніми, а не стають частиною особистої академічної позиції студента.

Проблемною залишається також мотиваційна площина. Частина студентів сприймає дотримання норм академічної доброчесності та повагу до інтелектуальної власності не як професійну цінність, а як систему обмежень і контролю. За відсутності усвідомлення зв'язку між чесною навчальною працею, професійною репутацією, довірою до результатів діяльності та власною конкурентоспроможністю доброчесність може сприйматися суто формально. Саме тому важливо не лише інформувати студентів про правила, а й показувати їм

особистісний та професійний сенс доброчесної поведінки.

Отже, типові проблеми у підготовці майбутніх фахівців у контексті інтелектуальної власності та академічної доброчесності охоплюють недостатнє розуміння авторства, формальне ставлення до цитування, слабку сформованість навичок самостійної аналітичної роботи, фрагментарність правових знань, труднощі орієнтації у цифровому середовищі, некритичне використання штучного інтелекту, а також нестачу системної педагогічної підтримки. Усвідомлення цих проблем є необхідною передумовою для розроблення ефективних педагогічних підходів, спрямованих на формування у студентів стійкої культури поваги до інтелектуальної праці, авторства та чесної академічної взаємодії.

Формування культури академічної доброчесності й поваги до інтелектуальної власності у майбутніх фахівців потребує цілеспрямованої педагогічної роботи, яка не обмежується ознайомленням студентів із нормативними вимогами чи переліком заборон. Ідеться про послідовне формування системи знань, цінностей, умінь і поведінкових моделей, що забезпечують відповідальне ставлення до результатів інтелектуальної діяльності – власної і чужої. Саме тому в освітньому процесі доцільно використовувати комплекс педагогічних підходів, які сприяють не лише інформуванню, а й внутрішньому прийняттю норм доброчесності як особистісно та професійно значущих (табл. 1).

Отже, педагогічні підходи до формування культури академічної доброчесності й поваги до інтелектуальної власності мають бути комплексними, системними й орієнтованими на особистісне прийняття відповідних норм. Їх ефективність забезпечується інтеграцією правового й етичного змісту, практико-орієнтованим навчанням, розвитком академічного письма, рефлексії, самостійності та відповідального використання цифрових технологій. Лише за таких умов можливе становлення майбутнього фахівця як суб'єкта професійної

Таблиця 1

Педагогічні підходи до формування культури академічної доброчесності й поваги до інтелектуальної власності

Педагогічний підхід	Характеристика	Освітній ефект
Інтегративний	Включення питань інтелектуальної власності та академічної доброчесності у зміст фахових дисциплін, самостійної і дослідницької роботи студентів	Формування цілісного уявлення про авторство, запозичення та відповідальне використання інтелектуального продукту
Аксіологічний	Осмислення поваги до авторства, чесності, відповідальності, довіри та професійної репутації як базових цінностей підготовки фахівця	Внутрішнє прийняття норм академічної доброчесності як особистісно значущих
Практико-орієнтований	Використання кейсів, аналізу ситуацій, вправ на виявлення порушень, роботи з прикладами коректного і некоректного використання джерел	Розвиток уміння застосовувати знання у реальних навчальних і професійних ситуаціях
Компетентнісний	Формування навичок академічного письма, цитування, перефразування, оформлення покликань, роботи з науковими джерелами	Набуття практичних умінь доброчесної навчальної та дослідницької діяльності
Рефлексивний	Залучення студентів до самоаналізу власної інтелектуальної діяльності, оцінювання власного внеску та меж використання допоміжних ресурсів	Усвідомлення цінності власного інтелектуального продукту і відповідальності за нього
Середовищний	Створення в закладі вищої освіти педагогічно підтримувального середовища з чіткими правилами, зразками доброчесної поведінки та послідовними вимогами	Закріплення норм доброчесності як складника академічної культури
Проєктувальний	Розроблення завдань, що передбачають аналіз, аргументацію, творчість, інтерпретацію та індивідуальну позицію студента	Зменшення ризику механічного копіювання та стимулювання самостійного мислення
Цифрово-етичний	Формування відповідального ставлення до використання цифрових ресурсів і штучного інтелекту в навчанні	Розвиток цифрової відповідальності та етично виваженого використання сучасних технологій
Системний	Послідовне формування культури доброчесності й поваги до інтелектуальної власності на всіх етапах навчання	Стійке закріплення відповідних знань, умінь і ціннісних орієнтацій

діяльності, здатного поважати інтелектуальну працю, доброчесно взаємодіяти в академічному середовищі та нести відповідальність за результати власної освітньої і наукової діяльності (Council of Europe, 2015; OECD, 2023; UNESCO, 2023).

Висновки. У статті обґрунтовано, що інтелектуальна власність та академічна доброчесність є взаємопов'язаними складниками професійної підготовки майбутніх фахівців, оскільки поєднують правовий, етичний і педагогічний виміри ставлення до результатів інтелектуальної праці. Визначено основні точки їх перетину в освітньому процесі, зокрема авторство, цитування, правомірне використання джерел, недопущення плагіату, самостійність виконання навчальних завдань і відповідальне застосування цифрових технологій та штучного інтелекту. Установлено типові проблеми у підготовці студентів, серед яких недостатнє розуміння меж авторства, формальне ставлення до академічного письма, труднощі роботи з джерелами та некритичне використання цифрових інструментів. Доведено, що ефективне формування культури академічної доброчесності й поваги до інтелектуальної власності потребує системного педагогічного підходу, який забезпечує розвиток правової обізнаності, етичної відповідальності та готовності до чесної академічної і професійної взаємодії. Перспективу подальших досліджень убачаємо у розробленні методик, діагностичних інструментів і практичних моделей формування культури академічної доброчесності та поваги до інтелектуальної власності у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей (Council of Europe, 2015; OECD, 2023; UNESCO, 2023; WIPO, n.d.).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інтелектуальна власність та авторське право : навчальний посібник / І. М. Чістякова та ін. Київ : Каравела, 2019. 204 с. URL: https://surl.li/puibcs
2. Інтелектуальна власність та патентознавство : підручник / Н. О. Білоусова та ін. ; за ред. П. М. Цибульова, А. С. Ромашко. Київ : Політехніка, 2021. 374 с. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/f10814f3-44d4-4558-b79b-b763120e293a/content
3. Попова Л. М., Хромов А. В., Шуба І. В. Інтелектуальна власність : підручник. Київ, 2021. 360 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Book_2021_Popova_Intelektualna_vlasnist.pdf
4. Права інтелектуальної власності та їх захист : навчально-методичний посібник / О. І. Харитонова та ін. Одеса : Юридика, 2024. 121 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/2fb5fb1a-b82b-4c83-8ea3-356689b52849
5. Даниленко Ю. А., Юрчишин О. Я. Інтелектуальна власність. Практичні аспекти : посібник / за ред. Б. В. Гриньова. Харків : ІСМА, 2023. 377 с. URL: https://ela.kpi.ua/items/eeb4c3eb-4e76-419f-a39e-35bd0b9b8f47
6. Старчук О. В. Право інтелектуальної власності : практикум. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 63 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21315/3/Pravo_intel_vl.pdf
7. Капіца Ю. М. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу: формування, інститути, напрями розвитку. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2025. 664 с.
8. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. *УКРНОІВІ*. URL: https://ukrpatent.org/uk/articles/UKRNOIVI
9. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. *ІР-офіс*. URL: https://nipo.gov.ua/
10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
11. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855
12. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12
13. Council of Europe. ETINED platform: ethical principles. Strasbourg : Council of Europe, 2015. URL: https://rm.coe.int/090000168069239a
14. Miao F., Holmes W. Guidance for generative AI in education and research. Paris : UNESCO, 2023. URL: https://www.unesco.org/en/articles/guidance-generative-ai-education-and-research
15. OECD. Roundtable on integrity in higher education. Paris : OECD, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/networks/acn/documents-%28pdfs%29/education-roundtable.pdf
16. WIPO. National model intellectual property policy for academic and research institutions. Geneva : World Intellectual Property Organization, n.d. URL: https://www.wipo.int/documents/d/technology-transfer/docs-national-models-national-model-ip-policy-academic-research-institutions-ma-en.pdf

REFERENCES:

1. Chistiakova, I. M., Kryvdina, I. B., Buriak, D. V., Kubko, V. P., Hehechkori, O. V., Tataki, D. D., Tataki, O. O., & Chernov, T. O. (2019). Intelektualna vlasnist ta avtorske pravo [Intellectual property and copyright]. Kyiv: Karavela.
2. Bilousova, N. O., Havrushkevych, N. V., Danylchenko, M. A., et al. (2021). Intelektualna vlasnist ta patentoznavstvo [Intellectual property and patent studies]. P. M. Tsybulov & A. S. Romashko (Eds.). Kyiv: KPI imeni Ihoria Sikorskoho, Politekhnika.
3. Popova, L. M., Khromov, A. V., & Shuba, I. V. (2021). Intelektualna vlasnist [Intellectual property]. Kyiv.
4. Kharytonova, O. I., Ulianova, H. O., Mazurenko, S. V., Kyryliuk, A. V., Baadzhy, N. P., Halupova, L. I., & Martyniuk, I. V. (2024). Prava intelektualnoi vlasnosti ta yikh zakhyst [Intellectual property rights and their protection]. Odesa: Yurydyka.
5. Danylenko, Yu. A., & Yurchyshyn, O. Ya. (2023). Intelektualna vlasnist. Praktychni aspekty [Intellectual property. Practical aspects]. B. V. Hrynov (Ed.). Kharkiv: ISMA.
6. Starchuk, O. V. (2022). Pravo intelektualnoi vlasnosti [Intellectual property law]. Lutsk: Vezha-Druk.

7. Kapitsa, Yu. M. (2025). Pravo intelektualnoi vlasnosti Yevropeiskoho Soiuzu: formuvannia, instytuty, napriamy rozvytku [European Union intellectual property law: formation, institutions, and development trends]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.

8. Ukrainskyi natsionalnyi ofis intelektualnoi vlasnosti ta innovatsii. (n.d.). UKRNOIVI [Ukrainian National Office of Intellectual Property and Innovations].

9. Ukrainskyi natsionalnyi ofis intelektualnoi vlasnosti ta innovatsii. (n.d.). IR ofis [IP Office].

10. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. (2003). Zakon Ukrainy No. 435-IV.

11. Pro avtorske pravo i sumizhni prava [On Copyright and Related Rights]. (2022). Zakon Ukrainy No. 2811-IX.

12. Pro okhoronu prav na vynakhody i korysni modeli [On the Protection of Rights to Inventions and Utility Models]. (1993). Zakon Ukrainy No. 3687-XII.

13. Council of Europe. (2015). ETINED platform: Ethical principles. Strasbourg: Council of Europe. https://rm.coe.int/090000168069239a

14. Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. Paris: UNESCO. https://www.unesco.org/en/articles/guidance-generative-ai-education-and-research

15. OECD. (2023). Roundtable on integrity in higher education. Paris: OECD. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/networks/acn/documents-%28pdfs%29/education-roundtable.pdf

16. WIPO. (n.d.). National model intellectual property policy for academic and research institutions. Geneva: World Intellectual Property Organization. https://www.wipo.int/documents/d/technology-transfer/docs-national-models-national-model-ip-policy-academic-research-institutions-ma-en.pdf

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 13.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026